

Onderzoeksagenda Archeologie en Bouwkundig Erfgoed

Tijdens de eerste maanden van 2009 werkten onderzoekers van het VIOE samen aan de Onderzoeksagenda Archeologie en Bouwkundig Erfgoed. Het resultaat: een eerste, niet-geprioriteerde lijst van onderzoeksthema's, essentieel voor een betere kennis van ons erfgoed en belangrijk als bron voor nieuw historisch inzicht. De onderzoeksagenda biedt in eerste instantie een sokkel voor het onderzoeksbeleid van het VIOE.

Het Vlaams Instituut voor Onroerend Erfgoed (VIOE) werd in 2004 opgericht als wetenschappelijke instelling voor de inventarisatie, het onderzoek, de conservatie en de ontsluiting van het onroerend erfgoed van Vlaanderen. Bij haar oprichting stond het VIOE voor een aantal belangrijke uitdagingen: enerzijds was er de noodzakelijke inhoudelijke toenadering tussen de onderzoekers van de disciplines archeologie, bouwkundig erfgoed en landschap, die vanuit het toenmalige IAP en de kenniscel Monumenten en Landschappen kwamen, en anderzijds vielen er door de opsplitsing van de taken binnen het beleidsdomein een aantal opdrachten weg, zoals beheer en beleid. Ook in de erfgoedsector, zowel in Vlaanderen als internationaal, stond de klok niet stil. Zo worden archeologische waarden de laatste jaren steeds meer afgewogen in de besluitvorming van de ruimtelijke ordening waardoor in Vlaanderen geleidelijk een marktwerking in de archeologie is ontstaan. Deze ontwikkeling maakte een veranderingsproces in de rol van het VIOE inzake archeologie noodzakelijk. Ook op het vlak van het bouwkundig erfgoed dienen zich bijzondere uitdagingen aan om - in het kader van een efficiënt behoud en beheer, bijvoorbeeld het stimuleren van preventieve conservering i.p.v. restauratie - nieuwe en nog weinig onderzochte aspecten van dit erfgoed aan het licht te brengen. Het complexe onderzoeksveld landschap is in Vlaanderen versnipperd over uiteenlopende onderzoeksdomeinen. Er waren geen bruikbare overzichten van deze onderzoeksdomeinen en hun bijdragen aan landschapsonderzoek.

Onderzoeksbalans Onroerend Erfgoed.

Aangezien in Vlaanderen, meer dan in de ons omringende landen, syntheseswerken over onderzoek van het onroerend erfgoed ontbreken, leek het voor het VIOE en voor de partners in de erfgoedsector opportuun om hiervan een stand van zaken op te maken. Om een gericht onderzoeksbeleid te ontwikkelen - en zich zo op een transparante manier te kunnen positioneren in het werkveld - was de opmaak van een Onderzoeksbalans voor het VIOE belangrijk. Ook extern bleek er een duidelijke nood te zijn aan een overzicht van kennis over onroerend erfgoed, vooral om het onderzoek beter te kunnen kaderen en met effectievere kennisvermeerdering als doel. Het VIOE nam, na brede bevraging van de sector, de coördinatie van de opmaak van de Onderzoeksbalans op zich. Van februari 2007 tot december 2008 werkten onderzoekers van het VIOE voor dit ambitieuze project samen met 180 specialisten van universiteiten, hogescholen, onderzoeksinstituten van de overheid, overheidsdiensten, verenigingen, musea en zelfstandige erfgoedonderzoekers.

De Onderzoeksbalans geeft een overzicht van het uitgevoerde onderzoek en signaleert waar mogelijk hiaten en actuele onderzoeksvragen. Zoals elke wetenschappelijke discipline is ook erfgoedonderzoek voortdurend in ontwikkeling, zowel in theoretische, maatschappelijke als methodologische zin. Waar mogelijk wordt deze

stand van zaken van het onderzoek dan ook binnen een internationaal kader geplaatst. Voor het VIOE zelf ondersteunt dit objectieve en gedragen instrument de ontwikkeling van een eigen onderzoeksbeleid. Voor de andere spelers in de erfgoedsector heeft het document geen bindend karakter, maar wil de balans vooral inspirerend werken.

Van Onderzoeksbalans naar Onderzoeksagenda.

Terwijl de Onderzoeksbalans een stand van zaken schetst, presenteert de Onderzoeksagenda de belangrijkste noden en hiaten in het onderzoek en de hieruit voortvloeiende onderzoeksthema's. Om de onderzoeksagenda op te stellen, screenden alle onderzoekers van het VIOE de Onderzoeksbalans op belangrijke onderzoeksthema's. Na debat en onderlinge afstemming werd per thema een fiche opgemaakt. Het gaat niet enkel om onderzoeksthema's die op gewestelijk niveau essentiële hiaten in de kennis over ons verleden aanduiden, maar die ook gericht zijn op het in kaart brengen van het nog aanwezige erfgoed. Dit laatste is belangrijk om het potentieel voor kennisontwikkeling in te schatten en laat toe een wetenschappelijk onderbouwd beleid rond onderzoek, beheer en bescherming van onroerend erfgoed uit te bouwen. Gelet op de geleidelijke, maar onomkeerbare en systematische vernietiging van onroerend erfgoed in Vlaanderen is het meer dan nodig om de nog resterende voorraad onroerend erfgoed zo goed mogelijk in kaart te brengen; dat dient op de agenda gezet - door onderzoek en inventarisatie - voor toekomstig onderzoek, beheer en bescherming. Door het hierboven geschetste belang van het inventariseren van het nog onbekend erfgoed werden hieromtrent in de Onderzoeksagenda ook een aantal fiches opgemaakt. Dit ondanks het feit dat er aan dit aspect van het erfgoedonderzoek in de Onderzoeksbalans minder aandacht werd besteed. Voor het onderzoeksbeleid van het VIOE is het in kaart brengen en het evaluerend en waarderend onderzoeken van erfgoed echter van groot belang.

Een eerste Onderzoeksagenda.

De Onderzoeksbalans mag beschouwd worden als een breed gedragen document, opgemaakt door specialisten uit de gehele erfgoedsector.

De eerste versie van de Onderzoeksagenda is opgemaakt door onderzoekers van het VIOE en heeft nog niet dezelfde erkenning. Eén van de redenen is dat de specialisten uit de sector in 2008 al belangrijke inspanningen hadden geleverd voor de Onderzoeksbalans. Ook willen we het bredere deelnemersveld uit de sector Onroerend Erfgoed nog de tijd geven om commentaar te geven op de eerste versie van de Onderzoeksbalans en - om de draagkracht van dit document nog te verhogen - aan te vullen waar nodig. Met de interne opmaak van de Onderzoeksagenda biedt het VIOE wel al een voorzet aan de sector. Het is de bedoeling in de toekomst, na een eerste interne evaluatie van de Onderzoeksagenda, ook de sector te bevragen over de wenselijkheid van de opmaak van een Onderzoeksagenda door en voor de sector.

Bij de opmaak van de Onderzoeksbalans - en nu nog meer door de opmaak van de Onderzoeksagenda - wordt duidelijk hoeveel werk er voor de boeg ligt willen we ons onroerend erfgoed beter leren kennen, beter leren beheren en de waarde en het belang ervan te kunnen duiden. De laatste jaren wordt erfgoed ook meer en meer onderzocht door actoren in de markt, niet alleen in de archeologische sector, maar ook in de sector van het bouwkundig erfgoed en landschap. Hierbij worden wel nieuwe gegevens geproduceerd, maar die dienen nog, samen met de oudere gegevens

aan syntheseonderzoek onderworpen te worden. Het is de bedoeling dat op termijn zowel de Onderzoeksbalans als de Onderzoeksagenda een belangrijk forum bieden aan alle actoren actief in de sector. In het kader van beheer kunnen de instrumenten gebruikt worden voor het uitschrijven van meer gerichte en gedocumenteerde onderzoeksdoelstellingen. De uitvoerders van het onderzoek kunnen de instrumenten gebruiken om hun onderzoek beter te kaderen en zo effectieve kenniswinst genereren in de onderzoeksrapporten. Voor de academische wereld kunnen de documenten van betekenis zijn als inspiratie voor potentieel onderzoek, ook voor masterthesissen en doctoraten.

Zoals hoger vermeld is het complexe onderzoeksveld landschap versnipperd over uiteenlopende onderzoeksdomeinen. Het in kaart brengen van het onderzoeksveld landschap was dan ook één van de belangrijkste doelstellingen bij het opstellen van de Onderzoeksbalans Landschap. De betrokken onderzoeksdomeinen vormen de verschillende hoofdstukken. Tot op heden zijn een beperkt aantal hoofdstukken uitgeschreven. Dit betekent dat er een onvolledig beeld is van de stand van zaken van het onderzoek en dat er geen onderzoeksthema's kunnen afgeleid worden voor de ontbrekende hoofdstukken. Daarom werd er geopteerd om geen onderzoeksagenda Landschap op te stellen op basis van de onderzoeksbalans. Binnen het VIOE werd echter wel een debat op gang gebracht dat zal leiden tot een visiebepaling over welke positie het VIOE heeft binnen het totale onderzoeksveld landschap.

Van Onderzoeksagenda tot Onderzoeksprogramma.

De Onderzoeksbalans en in het bijzonder de Onderzoeksagenda vormen op dit moment in de eerste plaats een belangrijke leidraad voor de ontwikkeling van het onderzoeksbeleid van het VIOE. Als instelling die met overheidsmiddelen werkt, streven we hierin transparantie na en willen we de keuze van ons onderzoek steeds goed onderbouwd kunnen motiveren. De Onderzoeksagenda vormt, samen met actuele vragen vanuit het beleid, het beheer en de sector, de basis voor het op te stellen Onderzoeksprogramma van het VIOE.

Een belangrijke doelstelling hierbij is het smeden van samenwerkingsverbanden met de sector om samen meer en beter onderzoek van het onroerend erfgoed te stimuleren met het oog op een betere kennis van ons erfgoed en ons verleden, van 350.000 jaar geleden tot nu.